

ИЗЛАЗИ ТРИ ПУТ У МЕСЕЦУ И СТАЈЕ 60 ГР. ГОДИШЊЕ.

ГОДИНА

БРОЈ

5

ВОЈИН

30

1 8 6 8

20. Октобра.

ЛИСТ ЗА ВОЈНЕ НАУКЕ, ВЕШТИНЕ И НОВОСТИ.

ИЗДАЈЕ И УРЕЂУЈЕ Драгашевић, официр.

Положаји (наставак). — Наравствени и телесни утицаји у рату. —
Суваров (наставак).

Положаји.

(Наставак.)

6; Поседање, одбрана и напад теснаца.

Теснаци се нарочито тиме одликују, што је војска принуђена при пролазу кроз њих, да се креће уским фронтом, у дубокоме реду. Овако је кретање веома тешко, особито кад се мора чинити под пратњом непријатељске ватре. Осим великога губитка од ватре војска, која иде кроз теснац, налази на још нове тешкоће, кад почне излазити из њега, јер сви њени делови предви изложени су сасрећеној ватри и сасрећеној снази противничковој. У опште је кретање кроз теснац веома тешко; и слаби одреди, заузевши излаз из теснаца, одржаваху мејдана над несравњено силниим непријатељем. Тако је у битци код Ауерштета (1806 г.), француски корпус Даву од 20000, разбио 50000 пруске војске под херцегом од Брауншвајга, Имајући на уму тешкоће, на које наилази војска, кад се кроз теснац креће, треба ово узети за правило: кад се год хоће да размести војска близу каквога теснаца, кроз који се мора проћи, треба послати на ону страну самостојни одред, који

ће осигурати пролаз кроз теснац. Пруси не заузеше ни кезенски теснац ни најближи до овога, што је међу ауерштетом и селом Гасенхаузенoм, и за ту своју заборавност платили су поразом,

У теснаце се броје: мостови, бродови, насипи, путови кроз блатишта, улице у варошима и селима, планински и шумски путови, но само у тој прилици, кад је шума са стране неприступна. У опште теснаци су уски пролази, ограничени са стране непролазним земљиштем. Они су **отворени** и **покривени**. У отворене се броје: мостови, бродови насипи и путови кроз блатне пределе; покривени су: планински и шумски путови, улице у варошима и селима. У тактичкоме одношају ово разделење има свога очита смисла, јер војску, која се креће кроз отворени теснац, могу тући како с лица тако и с крила; у покривеноме теснацу, то се може чинити само с лица.

У теснаце се могу бројати не само ови наведени уски пролази, но у поште сви они делови земљишта, на којима војска не може слободно да развије своје силе. Тако на прилику, ако се дође у какву прилику, да се великом војском веома кратки положај брани, такав је положај за оне ништа друго до теснац. У опште је појам о теснацу са свим односан. Теснац за дивизију не ће бити теснац баталијуну, теснац баталијуну, није теснац чети.... Таким је начином земљиште Маратон, на коме се грци разместише са свим угодно, Персијанцима, за њихову силу било само мучан теснац.

Из особина теснаца види се, е су они веома zgodни положаји малим одељењима, кад се имају да боре са непријатељем много снажниим (Аркола;

обрана коневицкога моста у боју код Липиске 1813 г.) Теснаци у исто време веома ојачавају распоред војске браниочева, кад је она пред њима, јер отежава наступање противнику; тако исто кад је теснац на крилу, отежао је обилажење. Но колико су теснаци zgodни, при извесним условима, кад су пред положајем браниоца и на крилу, толико су опасни кад су иза леђа, по тешкоћи повлачења.

Теснаци у опште могу се тројачко да бране: или се војска браниочева размешта **иза** теснаца, кад се хоће чисто пасивно да брани, не прелазећи у наступање; или се размешта **пред** теснацем, кад се мора он да задржи у нашој власти, те да заклони и осигура кретање (напредовање и повлачење) војске кроза њ. У опште такав расположеај имају предводнице или заступнице. На послетку, војска се може да размести у теснацу; ал то по највише чине слаби одреди у покривеним и дугачким планинским теснацима.

Како ће се бранилац да размести за бој **иза** теснаца т. ј. каки би му био најприличнији бојни ред то је по најпре условљено особинама самога теснаца, а и особинама земљишта на тој страни теснаца. И бојни ред биће различит, као што је и теснац дугачак или кратак, отворен или покривен и као што су особине положаја са те стране различите. Главни услови, на којима ће стајати постројење војске за бој у овакој прилици, јесу ови: да се може непријатељ са велике даљине туђи ватреним оружјем и с лица и с крила и то за време његова кретања кроз теснац, а кад стане излазити из њега, да се може сусрести

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

іачом силом. У колико се ближе иза теснаца војска разместила буде, у толико ће се та намера сигурније моћи да постигне; но да ли ће се бојни ред држати ближе или даље од излаза, то ће са свим стајати до тога, како се за браниоца речени услови сложили буду. Тако на прилику, кад је теснац дугачак, да не може својом ватром с оне стране много да досади, — бојни ред браниочев стајаће ближе изласку и остаће у томе положају и кад непријатељ из теснаца излазити стане. Кад је теснац кратак, овака се распоред може узети само у почетку боја, а за тим непријатељ оснаженом ватром принуђава браниоца да неколико устукне од изласка, — наравно претпостављајући отворено земљиште, на коме се бранич разместио; ако ли је оно покривено, бранилац ће моћи до тренутка излажења непријатељевога стајати непосредно на самоме изласку, и да би га принудио да се врати, није довољна сама ватра, но треба бајонетом поћи. Даље: ако је теснац, који се брани, покривен, а при том са стране окружен неприступним препрекама — бојни ред размешта се на сами излазак; ако ли су предмети, што теснац граде, са стране приступни, бојни се ред може поставити на сами излазак, но само је преко потребно да се бар један део бочне препреке војском поседне: иначе треба бојни ред помаћи на траг за даљину пушкмета.

Од речених услова зависи веће или мање удаљење бојнога реда браниочевога од излаза из теснаца т. ј. то. да л' ће се моћи више или мање нападачу ватром досађивати. **Ширина бојнога реда,** која такође има не малени значај у односу

на снагу ватре, као што је више пута спомињато, — може се већа узети, него при размештају војске на земљишту, које је са сваке стране приступно; но та ширина није условна само степеном приступности препрека, које теснац праве: она зависи још и од тога, да ли је теснац отворен или покривен. У првој прилици, где се претпоставља да је могуће непријатеља — нападача (што се теснацем креће) тући не само с лица но и с крила, бојни ред биће шири; а у другој прилици, кад се т. ј. непријатељу може само с лица досађивати, бојни ће ред бити ужи *.)

Тој боја и радње браниоче у овој прилици обране теснаца, стајаће на снажној ватри, док се непријатељ по теснацу креће, при чему топови, што с лица хватају сву дубину колоне, треба да туку пуним зрнима или гранатама; они пак, што стоје са стране изласка, туку картечом. Само што на ово правило беху заборавили аустријанци при обрани моста преко Аде, у Лоди (1799) Французима у многоме бејаше напад олакшан. У тренутку кад непријатељ почне излазити из теснаца, бранилац ће кренути са разних страна што више може војске против одељења, што прва из теснаца изиђе; за ово је под једнако zgodна и пешадија и коњица, само наравно мора се гледати да су услови радње корисни овој. **)

При размештају војске иза теснаца, не треба заборављати на ону околност, која је више реди помињата, да т. ј. **нема положаја, који се не би**

*) Услови, по којима се овде одређује најзгодни вид бојноме реду као и веће или мање удаљење његово од изласка из теснаца, — овде су поменути у тој намери, да би се могла боље објаснити безконечна разновидност у решавању овога питања.

**) Овде се по најпре мисли на услове са стране земљишта. Пр.

могао обићи, и на томе основу дакле, треба најбрижљивије на непријатеља пазити, и спремати се да сваки његов покушај опкола, што жешће одбијемо. У овој намери предузимљу се ове мере: 1; с оне стране теснаца изашиљу се малена одељења, која одмах одступају чим се непријатељ приближавати стане, особито пазећи да што брже теснац очисте, да не би непријатељ с њима заједно прошао кроза њ*) и 2, пролазе, што су близу теснаца, који је бранилац главном силом посео, треба заузети браничким стражама, а удаљеније опрезни коњаничким. При таким мерама непријатељ не ће моћи да се наивно појави на крилу, и у свакој прилици, кад би хтео да теснац обиђе, морао би јако зауврати.

(Наставиће се.)

*) 1809 год. код Дансхуте аустријанци посели бејаху иза моста положај дугачак и веома згодан за обрану; и пред мостом имађаху велики одред. Један француски гренадирски пук, с решивошћу устреми се к мосту, раскине овај одред и неизоставно, потискујући га протрча заједно с њиме преко моста, не претрпевши готово ни мало губитка. Тако је исто било и у битци код Еберсберга. Аустријски ђенерал Хилер бијаше се разместио иза веома дугачкога теснаца, који бејеше састављен од чести из мостова, од чести из насипа, што пролазе кроз нагнуто земљиште, све испресецају рукавима реке Трауне. Аустријанци бејаху на једној висини, с које се могаше веома згодно на теснац пуцати; при том војска бејаше размештена врло искусно и непријатељу бејаше спремна смртоносна унакрсна ватра. Но све ово није ништа вредило; јер одред, кога аустријанци на другој страни теснаца оставили бејаху, громним одступањем својим, сачекаше французе, који наваљући на њ колонама не остајаше ни стопе и допреше у теснац. Аустријска артилерија не песмеди пуцати из свога положаја јер би оштетила своје сопствене људе. Таким начином неколико француских батаљона пређоше теснац под заштитом непријатељских војника, и на другој страни могаше се толико држати, док не дођоше нове силе; а све се то свршило тим, што положај, по изгледу непобедив, бејаше отет са маленом жртвом. (Медем. „Тактика.“ II 441.)

Наравствени и телесни утицаји у рату. (Из тактике Валдштетенове.)

Овим извзатком ми смо имали двојаку намеру: прво, да читаоцима „Воиновим“ и овом приликом што интереснога изнесемо; и друго да их упознамо колико толико са једним делом, које ове године треће поправљено издање дочека. За сад ћемо, надамо се бар прву намеру постићи, другом пак приликом постараћемо се да опширније пропратимо цело дело и јасније му праву вредност оценимо.

3.

*

Рат је радња, која има најсилнија утицаја на живот народни.

Он чисто одређује биће државама, расправља најважнија и највиша питања у човечанству, и увек стаје неисплативих жртава у крви и имању. — И као год што се прва вредност човека најбоље огледа у мучноме животу жеља и страсти, исто се тако прва снага и величина државе по најјасније исказује у рату.

Рат се може веома лепо да упореди са олујом, која истина нешtedно обара и руши, ал и запарну жегу развеје и загушљив ваздух прошиба и ишчисти. Државе, које се рата плаше (а што га њихна част захтева) само да не оштете своје новчане и трговачке одношаје, промашиле су врх своје развијању и пошле су на траг.

Новчања призрења, која у миру готово општу улогу имају, морају се за време рата потурати, те да благородне, више мисли, које су општим одуше-

вљењем изазвате, могу слободно да проклијају. И страсти најнижега ступња нестаје, а у друштву наћи ће се много простодушних срдаца, која ће се у најочевиднијој несрећи драговољно жртвовати.

У променљивој као и код светине, ал само у још јачој мери, почиње се колебати **наравствени** и **телесни** живаљ (елеменат) и у војсци и у војима њеним.

Војска није мртва справа, која се бешчувствено покорава свакоме додиру вође; и теоријаша, који ово не признају, силно се варају. Војска је вазда из људи склопљена дружина, коју могу велике и благородне мисли и радње да покрену; ал је то и дружина, у којој има и свију човечијих слабости и страсти, и која захтева да јој се на све човечије потребе и на сва човечанска призрења не заборави. Не треба никад с ума сметути, да јесу у рату људи слаби и растурљиви, али не и воље лишени.

Бацићемо најпре један поглед на градиво, од кога се војска склапље, на људе.

Али пре овога, да лако погледамо **наравствене** и **телесне** утицаје, те с тим као утврдимо, е се ови живљи као прво сматрати морају, јер умају највећу важност у рату.

Ако се коле упусти у истраживање и расправљање ратних догађаја, примети ће се, да ови живљи бејаху покретна или препречна снага свима радњама у рату, и да се на њима кршише по изгледу најмудрији рачуни и најшири планови; али се и свуда, где дрска дела тихе мере **обичнога** надилазише, моглоше да изазову. То се пак моглоше само учинити јачим покретом душе и срца.

Ових живаља по каткад нема у теоријским фор-

малностима; једно с тога, што се наравствено и телесно стање војске врло брзо — често у неколико тренутака — мења; друго с тога, што су ови живљи у покретима душе и срца усађени, а која се баш никако не могу крутим правилима да окотаре.

Но теоријско дело о рату не сме ове живље из вида изгубити, те да своју вештачку зграду испуни лепо сложеним научним ставовима. Така је зграда само кућа од карата, коју најмањи дах обара.

Теорија ће при свакоме ставу стати, да га рашчлани и да каже на какве би се тешкоће при практичноме извршењу доћи могло; она се по највише мора на искуство освртати и из њега своја правила црпети.

Али ће она и при свакој расправи каквога ратнога догађаја, сва своја мњења и закључења оснивати на наравственом и телесном стању војске и њених вођа за време рата, ако хоће да не дође до неистинитих последица.

Најчачи живаљ, који у рату свуд продире, и све обима јесте заиста **опасност**. И утицај који се на војницима види, најјасније се огледа у разним крајностима својим од најплашљивијих осторожности до паничнога ужаса и извансебности. Према овоме стоји смелост у својим разним степенима: хладнокрвност у опасности, срчаност, дрскост итд.

Чим је утицај страха јачи од осећања смелости и духа, одмах наступа брига како да се од опасности избави.

Ова брига, основана на нагону чувања самога јесте свакоме човеку урођена; смелост већ није. Она се може умном радњом или још боље вештачким

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

средствима изазвати. Њу изазивље навика и искуство у рату, осећање позива, честољубље, љубав к отачбини, обећања и изгледи на награде. А често је пак она след јакога пића.

Највећи део војске састављен је све из обичних људи, на које се само и обични захтеви смеју положити. Од обичних људи не могу се никад и ројска дела очекивати. Али треба помислити да и у непријатељској војсци нема другачијих људи, нити се тамо могу тражити јунаци, нити се од њих треба плашити толико.

Из овога, што до сад чусмо, можемо мислити само, како се у рату из једна мора борити душа и смелост само да одоли једноставноме утицају опасности. Те с тога још у миру ваља паметно образовање да у војнику развије честољубље и послушност, која му навиком постати мора. Ова, опомињући га на дужност, може у озбиљним тренутцима опасности да му замени смелост и слободу. Образовање у миру, има неизмериве вредности, јер оно само може из оружана човека створити војника. „Војник мора вазда себе да осећа.“

У особитим приликама треба ће изванреднога покрета душевног и одушевљења, те тада морају саме старешине своја одељења да разгору и поведу. Право познавање људи, мора ће их увек најсигурније упутити, коју ће страну да покрену; реч и пример, награда или каштига, биће им средства: једно између њих мора бити успешно. Старешина одељења вазда ће се старати да су му људи уредни и хладнокрвни; те ће с тога он такве мере узитати, којима ће моћи да препречи прво сазнавање опасности или

којима ће умалити утицај ужаса. На прилику добрим распоредом заклонити поглед на истините губитке од непријатељске ватре, или брзим и тренутним продирањем при јуришу итд.

У рату се дакле сви догађаји обивају под утицајем опасности; то вођа војске и старешине ваља **вазда** на уму да држе. И сви извештаји, који им се доносе, већином су **претерани**, а често само у живоме уображењу сматрача добијају таки вид. У ово бројно **лажне** извештаје, **претериване** опасности, кобљење, итд. Колико пак ове ствари у рату расту, не можемо себи ни представити. Непријатеља за десет пута јачег представити него што је он у истини, — то није никаква реткост. Доживели су се такви извештаји — да корпус војске од толико и толико батаљона с толико топова иде, — док у самој ствари ниједнога јединца тога човека из непријатељске војске нико није видети могао.

Сваки извештај, свака вест мора се дакле најпре брижљиво да испита, а то је особито дужност онога официра, који извештај прави; он се сам мора лично уверити о ономе, шта су му његови људи казали јер до точности његове стоји му част и служба. Али дуже искуство у рату смањује и ово зло.

Опасност свагда већа изгледа, кад се не може да прегледи; таква је случај у рату. Исто је то и кад она изненада и на један пут наступи. Из тога следује, да у рату вазда опрезан бити мораш, и са свом се снагом трудити да се точни извештаји о истинском стању добијају. — Али се **изненадност** може и корисно да употреби и то не треба никад заборавити где год се само може; у исти мах так-

вих се мера држати, како нас непријатељ не би никад ни и с које стране могао да изненади.

У колико је положај коме већи, у толико и лична опасност губи своје снаге; али у сасвим неједнакој мери расте и тежина одговорности, коју особито сваки старешина има. Да би ову одговорност више старешине као што ваља носиле, ваља тако високе **наравствене чврстоће**, каква се ретко може у људи наћи; а ово је врлина војводина. И величина човечија не лежи у дубокоме знању, колико у оној присебности, којом он може неприметно све противне утицаје у правоме и чистоме облику да види, у њима се чврсто држи и кроз њих продире.

Кад погледамо на **неизвестност**, која све одношаје својим тамним велом покрива; на **против радње** непријатељеве, која наше планове окружава и игре **случаја**, који се у стотине прилика увлаче; па кад све то погледамо, видићемо да **телесно стање** војске доноси често тренутака, који човечије осећаје у војводи снажно обузимљу; и то осећање он мора у преос свој слабости човечијој, само рад виших сврха, каткад са свим у себи да угуши.

Војска, људи и коњи имају својих потреба, које на животињскоме склопу стоје. Ми у то помињемо само храну и одмор, као неопходне, које повраћају и крепе радњом и умором изнурено тело.

А на ову снагу мора се у рату често да заборави, јер долазе такве прилике која војску баш у тим тренцима узнемирава и покреће.

Као неопходно следствие томе, мора наступити

умор и **немоћ**, које ће учинити да нам та службена машина по каткад непотребљива постане. Већ при іачем путовању осећа се у век та **изнемоглост**; она је код оних оделења већа, која се после путовања іош и на опрезну службу употребљавају. У ово је доба брига за се са свим слаба.

Заиста највише се у боју губи и троши снага; но тај губитак ваља двоіако разумети. Или т. і. цела војска трпи од ватре и снаге противничке и број се њен смањује; или наравствени немир и телесна напрезања сатиру и душевно и телесно свакога борца поіединога.

Оба ова чиниоца заједно раде, и трупа, која се неколико сахати борила, за сваку је употребу немоћна, и може се слободно сматрати као да је **нема**. Историја ратна износи нам доста примера, како су оних дана, кад се велике битке свршише (особито при іакој сунчаној жези, оскудице воде за пиће итд.) највећи делови обојих противника боіаху у таквоме стању, да за неко доба после тога ни зашта не беіаху.

Али наравно на рат научена и искусна војска више ће издржати но млада и неискусна; па се іош и то приметило, да ће војске, у којих је бољи дух, и чвршћа наравствена снага, и телесно се дуже држати од оних, код којих су ове особине на нижем ступњу; утиче дакле и **ваљаност** војске.

И побуде или вешто изазвата узбуђења душе утичу често и іош крене телесне силе, те војска чини онаквих дела, каква су се као непостижна сматрала. Личност војводина и других љубљених и цењених старешина често чудновато дејствује.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Из реченога могло би се ово извести :

1) Војска која је душевно узвишена и телесно је снажна.

2) Још за мирна доба, ваља телесне силе паметно развијати и снажити.

Колико се у овоме учинити може, особито код коњице, доста је познато.

3) У рату ваља сваку прилику употребити, да се изгубљене силе поврате и поткрепе; дакле вагда се озбиљно бринути за одмор, храну и одело. То је најважнија брига војводина.

4) Снагу војске ваља што је могуће више штедети. То се постиже, кад се војска више не тера но што треба, и кад се само преко потребан број њен у борбама употребљује; те се тако може, кад ратна цел захте, сва снага у бој да изведе.

Добар коњанички официр мора увек особито познавати стање својих коња и старати се да му вагда у снази буде, те да у показатоме тренутку, може оне трудбе издржати, које од њега његова служба захтева.

5) Не сме се никад од уморног и у борби измученог одељења оно захтевати, што од свежег и одморнога.

С тога ћемо у неким приликама, место да непријатеља снажно нападамо, морати његова одељења држати у скупу на она места, на којима су.

Ужице. Августа 1868.

Суваров.

(Из Милутина и Шмита).

(Наставак.)

Мундир рођаков беше таман староме деди; и следећег јутра око 9 сати оде Суваров у двор за

једно са кнезом Горчаковым. Чекајући у соби за аудијенције повратак господарев од шетње, Суваров се по старом обичају шалио са некима дворјанима и осим осталог говорио је са грофом Кутајсовом турски. Око $\frac{1}{4}$ император приспе на коњу зимњем дворцу и одма Суваров буде одазван у кабинет; Таде остане са самим царем више од једнога сата, то се први пут десило, — на удивљење свију што осташе у соби за примање — да је император одоцнио за развод стража који обично почињаше равно у 10 сати. На развод буде позван и Фелдмаршал; да би му угадио, цар нареди и батаљонско учење, водио га на бајонет, брзим кораком итд. ал Суваров јавно показиваше не пажњу: час се окретао од оних водова што крај њега пролазише, час се шалио са онима што око њога беху, час је пак долазио кнезу Горчакову, говорећи му: „не могу више, хоћу да идем“ — кнез Горчаков убеђиваше свога ђудљивога деда, да би било непристојно отићи пре цара са развода; ал старац беше упоран: — „Не, ја сам болан“ — говорио је он — „не могу више,“ и оде, не дочекавши свршетак развода.

Цар примети те чудне Суваровљеве поступке и после развода, дозвавши себи у кабинет кнеза Горчакова, сурово га запита: шта значи све то? Млади кнез, јако збуњен, стараше се колико је могао, да извини свог деда; ал император прекинувши му извињавање, напомене свој разговор са Суваровом: „Ја му говорим о заслугама, које може он још учинити отачбини и мени; ја га доводим на то, да он сам заште службе; — а он место тога оде на Измаил и зачне подробно да описује јуриш. Ја слушам, док

он не сврши, па онда изнова наведем разговор на своје; место тога, видим, да ми одосмо на један мах у Прагу ил Оцаков "... По томе господар говораше са неким чуђењем о владању Суваровљевом при разводу и најпосле реко је кнезу Горчакову: „Изволте сутра отићи к њему; иштите од самога њега објашњење његових поступака; и што скорије донесите ми одговора; догле ја нећу сести за сто.“

Кнез Горчаков похита к својој деци и преда му речи царевице; он вађе Суварова у пређашњем раздраженом расположењу: „Инспектором — ја сам био у генерал-мајорској чини“ — говорио је он; — „а сад је већ касно опет ићи у инспекторат. Нека ми да главну команду, нека ми дозволи пређашњи штаб, нека ми разреши руке, да и ја сам могу чинове давати..... тада ћу се примити службе. Не буде ли тога — пре ћу отићи у село; ја стар и слаб, хоћу да се калуђерим!“... итд. Кнез Горчаков рече да он не може однети такве речи Господару: — „А ти кажи како хоћеш, ја од овога не отступам“...

Било је већ одавно по дне превалило, а равно у један сат Господар обично седаше за ручак. Кнез Горчаков за рана врати се у дворцац, у потпуној забуни — шта ће да каже Господару. Он се реши казати за оправдање свог деда, као да је он био нешто збуњен пред царем и што јако сажаљева своје неуместно владање; да ће други пут без сумње већ говорити другаче, и са радошћу користоваће се царском милосћу, ако његовом величанству буде угодно примити га у службу. Саслушавши то објашњење, Господар рече строго кнезу Горчакову: „Добро, ја вам препоручујем да објасните вашем деду; ви ће те за њ одговарати!“

(Наставиће се.)

И последњи пут молимо ону Господу, који још „Војина платили нису, да нам најдаље за 15 дана новце пошљу.